

Живојин С. СТАНОЈЧИЋ*

ЊЕГОШЕВ ЈЕЗИК И ПРОЦЕСИ НОМИНАЛИЗАЦИЈЕ РЕЧЕНИЦЕ

Апстракт: На теоријским поставкама лингвистичке семиотике и методологијом трансформационе граматике, аутор указује на односе глагола (у личном или партиципском облику) у реченици и глаголске именице, као и на начине на које глаголске именице с рангом семантичког језгра реченице егзистирају у Његошеву језику. По аутору, номинализација језичког израза – увођење глаголске именице у примарни (фолклорни) израз у којем доминира лични глаголски облик као ознака предиката, упркос релативно ограниченом броју примјера – природна је већ у раној фази развоја нашег новог књижевног језика, а њој је значајан допринос дао и Његош.

Кључне ријечи: номинализација, предикат, глаголска именица, реченица, лични глаголски облик, Његошев језик

У другој половини XX вијека слѣдбеници оних нормативиста у нашој лингвистици који су (врло агресивно) заступали тезу о томе да у „језички стандард” може ући само оно што се сад, у овом тренутку, „ево – *баш сад*”, чује на ТВ-у и види у тексту неког њиховог изабраног „ХУ-дневног *националног* листа” (тако они воле да га атрибуирају!) – „открили” су да се и у развоју нашег књижевног језика уочава појава номинализације исказа ранга реченице,¹ те да

* Редовни професор Универзитета у Београду

¹ Џон Лајонс (John Lyons) наводи и термин адјективизација, који се рјеђе него први употребљава у трансформационој граматичкој, а био би оправдан и зато што – по Лајонсу – описујемо и процесе у којима „attributive adjectives and adjectival phrases and clauses (including relative clauses) are derived from a variety of predicative structures. Examples of constructions which involve adjectivalization

тима и наш језик улази у ред других, развијенијих европских књижевних језика. Истина, још раније, крајем педесетих година прошлог вијека, и теоријски, и у домену нормативистике, указао сам и сâм на потребу да наши граматичари измијене оне догматске приступе реченици који су структуру клаузе, на примјер, типа: *дијелити мишљење*, дакле – ону у којој је глаголска именица носилац семантичког дијела предикације – дефинисали као туђе, па као такве – неграматичке за наш језик, захтијевајући да се таква реченица „вербализује”, тј. да се изрази само предикатом, нпр. *мислити исто* или сл. Свој став засновао сам на чињеници да је таква структура и (компаративно и) историјски потврђена као одавно уобичајена у нашем језику и да, као аутохтона, припада језичким универзалијама европских језика, па и нашем језику.² А посебно испитујући језик српских писаца XIX вијека, већ сам констатовао да је номинализација увелико позната и раним фазама нашег новог књижевног језика и релативно детаљно описао употребу глаголске именице са функцијом (и значењем) предикатске структуре.³ При томе сам окарактерисао такав језички исказ и констатацијом да управо таква употреба датих јединица указује на реализовану могућност развоја датог *конкретног* језичког израза у правцу *апстрактног* израза.

Овакву аутохтоност номиналне конструкције, без обзира на то да ли је глаголска именица у њој руске, рускословенске (које за данашњег читаоца носе архаичну конотацију) или домаће провенијенције, показује и језик Његошев. При томе, тај језик манифестује све квалитете језика који се развија у вуковској и непосредно поствуковској фази, и већ онда у периоду прве половине XIX вијека, управо као такав, у току је са интеграцијом наших књижевности са европском, укључујући и интеграцију и стваралачких проседеа и медија, наравно – и оних који су у домену језичког стваралаштва.

Природно, заступљеност кондензације реченице у Његошеву језику бројно је ограничена и може се показати на само неколика

are ‘barking dog’ (interpreted as ‘dog which barks/is barking’), ‘man who came to tea’...” (J. Lyons, *Semantics*, 2, Cambridge University Press, 1990, Cambridge, pp. 396), дакле – примјере који одговарају нашим примјерима типа (*//...*која хули бога ...*) и сличним које дајемо у даљем тексту.

² В.: *Делити мишљење и слични изрази*. – Наш језик, Београд, 1960, књ. X н. с., св. 3–6, стр. 156–164.

³ Ж. Станојчић, *Синтакса језика Лазе К. Лазаревића*, I. Синтагматски односи, Београд, 1973, стр. 87–96.

примјера, као што ћемо овдје учинити. Али се она и као таква уклапа у реченичне структуре са *именицом у функцији кондензатора*, као карактеристичног феномена везаног и за процесе *номинализације* у „интелектуализованим доменима језичке употребе”.⁴ И у Његошвом комуникативном, и у његовом поетском стилу.

Малобројну, али ипак заступљену реализовану номинализацију налазимо у примјерима морфосинтаксичких јединица са глаголском именицом као семантичким језгром, које чине структуре разних значења и функција у односу на глаголску ријеч у предикату – као што су, на примјер, за начинска значења јединице (клаузе) типа: *шум пролама небеске равнине / зловне војске богохуленијем* Л V 343–344 (*//... *која хули бога ...*); *хиљаду се надимљу волканах / изригају с муклијем јечањем* Л V 262–263 (*//... *мукло јечећи*), или јединице са функцијом и значењем посљедичних реченица: *Мисли су ми бура јака; / са мном чине валовање* П 10, 65–66 (*//... *да мисли и ја валујемо/таласамо*), или јединице са вриједношћу намјерних реченица: *довести га к познанију права*, ГВ 619 (*//*... да позна, призна право*); *ја сам чека на покајаније* Л V 175–176 (*//... *да се покајем*), или јединица са вриједношћу релативне реченице: *Време маја време је појања* П 38, 1 (*//... *време у којем се поје*), као и конструкције са значењем изричних (експликативних) реченица: *Прођите се, Турци, војевања* П 20, 143 (*//... *престаните да војујете*), *но је хтио искат дозвољење* ШМ IV 782–783 (*//... *искат да му се дозволи*).^{5**} Све оне су, по својој структури, потпуно једнаке са онима које се одавно наводе из писаца друге половине XX вијека.⁶ Оно што их чини друкчијим, удаљенијим од језичког осјећања данашњег говорника углавном су саме дате лексеме – најчешће глаголске именице преузете из руског, одн. рускословенског језика.

Новија историја нашег књижевног језика, и у аспекту ових језичких јединица у Његошеву језику, показује да његов језик – ка-

⁴ М. Радовановић, *Именица у функцији кондензатора*, Нови Сад, 1978, стр. 27–28.

⁵ ** Астериксом (*) испред примјера су обиљежени могућни трансформи оригиналних јединица.

⁶ Ž. Stanojčić, *Jezik i stil Iva Andrića (Funkcije sinonimskih odnosa)*, Beograd, 1967, 183, 188–194; М. Радовановић, *Именица у функцији кондензатора*, Нови Сад, 1978, стр. 83–109; М. Радовановић, *Списи из синтаксе и семантике*, Нови Сад, 1990, стр. 44.

ко сам истицао и раније – може ући у константе књижевног језика,⁷ као уосталом и језик неколико значајних језичких стваралаца вуковске и непосредно поствуковске епохе. Оне се, наиме, уклапају у стање које сам констатовао и на основи језичких чињеница много каснијег периода у домену употребе таквих синтаксичких структура. Рецимо, онда када сам формулисао идеју да ће *морфосинтаксички изглед реченице*, вјероватно, највише мијењати језичка средства која, у најширем значењу појма, припадају сфери процеса њене *кондензације*.⁸ Код Његоша ће то, како видимо, бити готово инфинитезималне природе, али – присутно, па према томе и са природом развојног потенцијала. И овдје, иако само као назнака еволуције феномена, у овоме – дакле, и у општој карактеристици *номинализације* као процеса, наш књижевни језик је потпуно у контексту „европског културног, односно цивилизацијског типа”.⁹

Једним својим дијелом, управо за ове посљедње феномене, везане су и промјене у фразеологији књижевног језика посматраног периода. Полазећи од несумњиве чињенице да је књижевни језик то што јесте (књижевни) „и зато, и нарочито зато, што има своју синтаксу, своје конструкције, своју структуру, своју физиономију,¹⁰ генерални преглед природно ће констатовати да фразеолошка јединица, као што је примјер *ја сам чекâ на покајаније* Л V 175–176 (*//... *да се покајем*), који смо напријед навели и који, прије свега својом формом устаљеног израза (у религиозној пракси), може утицати на изглед језика. То природно проистиче из чињенице да је морфосинтакса први медиј тога изгледа, па је природно што већ поменути њени елементи: *средства кондензације реченице*, са њиховим крајњим резултатом – *номинализацијом*, чине значајну црту и фразеолошког лика нашег књижевног језика. При томе, за нас је значајно да испитивачи констатују управо перифрастичну природу ових конструкција, дакле – црту која је битна за изглед реченице. Највећи њихов број – због одсуства експресивности, због њихове неутралности – није у категорији фразеологизма, али они, нарав-

⁷ Ж. Станојчић, *Активно језгро књижевног језика и Његошев језик*. – Гласник Одјељења умјетности, ЦАНУ, књига 20, Подгорица, 2002, стр. 15–29.

⁸ Ж. Станојчић, *Морфологија, синтакса и фразеологија*, у: *Српски језик на крају века* (ред. М. Радовановић), Београд, 1996, стр. 136–138.

⁹ М. Радовановић, *Списи из синтаксе и семантике*, Нови Сад, 1990, стр. 44.

¹⁰ Р. Бошковић, *Одабрани чланци и расправе*, Титоград, 1987, стр. 190.

но, могу бити и „потенцијална база за настанак фразеолошких јединица”.¹¹ И у првом, и у другом случају, несумњиво је да се управо та база појављује као генератор језичких јединица на нивоу морфосинтаксе које битно утичу на изглед реченичног конституента у цјелини датог књижевног језика посматраног периода.

ИЗВОРИ ГРАЂЕ

Речник уз Целокупна дела Петра II Петровића Његоша (саставили М. Стевановић и Р. Бошковић уз сарадњу Р. Лалића), Просвета, Београд – Обод, Цетиње, 1977, Београд.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић, Р., 1987, *Одабрани чланци и расправе*, Титоград.
 Lyons, J., 1990, *Semantics*, 2, Cambridge University Press, Cambridge.
 Мршевић-Радовић, Д., 1987, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у српскохрватском језику*, Београд.
 Радовановић, М., 1978, *Именица у функцији кондензатора*, Нови Сад.
 Радовановић, М., 1990, *Списи из синтаксе и семантике*, Нови Сад.
Српски језик на крају века, 1996, у редакцији М. Радовановића, Београд.
 Станојчић, Ж., 1967, *Језик и стил Ива Андрића*, Београд.
 Станојчић, Ж., 1987, *Граматика и језик*, Титоград.
 Станојчић, Ж., 1973, *Синтакса језика Лазе К. Лазаревића*, I. Синтагматски односи, Београд.
 Станојчић, Ж., 2002, *Активно језгро књижевног језика и Његошев језик*. – Гласник Одјељења умјетности, ЦАНУ, књига 20, Подгорица, стр. 15–29.

Živojin S. STANOJČIĆ

NJEGOŠ'S LANGUAGE AND THE PROCESSES OF SENTENCE NOMINALIZATION

Summary

On the theoretical premises of linguistic semiotics and on transformational grammar's methodology, author points out the relations of verbs (in personal or participle forms) in a sentence and verbal noun, as well as the ways in which the verbal nouns with the rank of semantic nucleus of sentence exist in Njegoš's language. In

¹¹ Д. Мршевић-Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у српскохрватском језику*, Београд, 1987, 46–49.

author's opinion, nominalization of language expression, regardless of relatively limited number of examples – introducing of verbal noun into the primary (folklore) expression, in which the personal verbal form as mark of predicate dominates – is natural already in our new literary language's early phase, to which Njegoš contributed significantly.

Key words: nominalization, predicate, verbal noun, sentence, personal verbal form, Njegoš's language